

PRONI CADIDAUR IN TERRAM. Ex re scilicet, quæ acciderat, sacro quodam horrore pleni. **VERS. 22.** — MORTE MORIEMUR, QUIA VIDIMUS DEUM. De hac persuasione moriendum esse iis qui Deum vel angelum vidissent, diximus sup. cap. 6, v. 25. Porrò pro eo quod Hieron. *Deum* verit. in Hebræo non est nomen tetragrammaton, quod Hieronymus ubique verit. *Dominum*, et Septuaginta *Κόρυς*, sed *etohim*, quod etiam de creatoris per quamdam participationem dicitur, et de angelis, Psal. 8, v. 6.

VERS. 25. — SI DOMINUS NOS VELLE OCCIDERE, DE MANIBUS NOSTRIS HOLOCAUSTUM ET LIBAMENTA NON SUSCEPISSET. Utitur aliquot argumentis virago hæc ad mariti animum confirmandum, quorum hoc primum est, ac si dicat: Si nos ipse vellet occidere, nunquam ipse nos vel ad holocaustum hoc libamentaque Deo offerenda tam amice invitasset, neque ea oblaturus ipse tam benevolè suscepisset; adde neque in ejus oblatione rem tam admirandam fecisset, nempe ut ignem è petra eliceret, et per flammam ipse in cælum revolvaret, quo indicio perspicuè demonstravit litatum esse, Deoque gratum esse nostrum sacrificium.

NEC OSTENDISSET NOBIS HÆC OMNIA. Aliud argumentum, ac si dicat: Neque si voluisset nos occidere, indicasset nobis de nascituro ex nobis filio, et in particulari edocuisset quæ circa illum observanda essent, à quibus mihi abstinendum, præsertim etiam hæc cum morte nostrâ stare non possint; contra verò, quæ Deus dixit et promisit, impleri necesse sit.

NEQUE EA, QUÆ SUNT VENTURA, DIXISSET. Rectius hoc à priori distinguas quasi novum argumentum, ita ut hoc referatur ad remotius futura, cujusmodi est illud, quod Samson inciperet liberare Israel de manu Philistinorum, prius verò ad presentia, vel ea quæ, ut fiant, in proximo sunt, nec diù post futura, cujusmodi erat conceptus, partus, abstinencia illa.

VERS. 21. — ET VOCAVIT. Nimirum mater, quæ hand dubie est hujus verbi suppositum, sicut et precedenti, *peperit*. Estque res hæc Hebræo perspicua, ubi verbum est feminini generis. Accedit quod ubique ferè in Scripturâ à matribus nomina imponuntur.

SAMSON. Quæ nominis hujus origo et etymon Scriptura non indicat: dubium tamen nullum esse potest quin à שמש *schemesch*, quod solem significat, derivetur. S. Hieronym. proemio in Oseam prophetam absolute Samson ait interpretari solem. Idem in Nominibus Hebr.: *Samson*, inquit, *sol eorum, vel solis fortitudo*. Beda:

Samson, inquit, sol fortis, vel solis fortitudo, seu sol eorum, qui illuminans eos. Forsterus: *Samson, id est, solaris.* Mercerus apud Pagnin.: *Samson, inquit, sonat solarem vel parvum solem.*

In Apparatu Bibliorum regionum: *Samson sol ejus, vel parvasol* (omitto cæteras originationes, quæ aliunde quàm à sole hanc vocem deducunt), et hanc postremam explicationem, ut Samson dicatur quasi parvus sol, cæteris omnibus aliis præfero; siquidem perspicue vox illa formam habet diminutivi apud Hebræos. Cur autem ita dictus sit non difficile erit opinari, nempe quod in mediis idololatriæ gravissimæque servitutis tenebris exortus caliginem dispulerit, lucemque reduxerit, et verò præcipuè ob ingentem fortitudinem, quæ nullâ vi superari aut contineri poterat, cujusmodi est vis solis, quæ quominus omnia pervadat et penetret impediri non potest. Et hæc fortè respexerunt, qui Samsonem vel solis fortitudinem significare, vel Josephus, qui *ισχυρ*, robustum, hoc nomen interpretatur. Adde non ipsis tantum rebus gestis, sed etiam nomine Christi Salvatoris, parti nimirum in cunis Bethlehemitis justitiæ solis, sed postmodum omnem inferni vim superantis, typum gessisse.

ET BENEDEXIT ET DOMINUS. Benedictio Dei, ut aliis monimus, nunquam cassa est et inefficax; itaque haud dubie benedictio hæc involvit dona quædam Samsoni, à Deo liberaliter collata, heroicas nimirum tum animi, tum corporis dotes, ad futurum principatum hostesque edomandos, inprimisque vires illas corporis insuperabiles, quæ cum ætate sensim credebant, ita tamen ut facile esset animadvertere Deid peculiari providentiâ et munere fieri.

VERS. 25. — CŒPITQUE SPIRITUS DOMINI ESSE CUM EO. Hoc est, quedam opera virtutis et præclarissimæ cujusdam indolis Spiritus sancti ope et impulsu exere, quæ omnes in admirationem raperent, et summam de eo expectationem excitarent; nimirum talis erat corporis forma, gratia, venustas, fortitudo; talis elucebat animi ad omnia magna nati ad virtutem et religionem inclinatio, tanta omnis superstitionis et idololatriæ fuga et detestatio, omnium quæ agrediebatur, felix et optatus successus, ut manifestè animadverti posset Deum cum eo esse, ejusque ope illum omnia perficere. Quod Hieronym. dixit *esse cum eo*, in Hebræo est *pahamo*, quod quid sit propriè disputatur; mihi autem maxime ea præbatur significatio, ut idem sit quod *movere, impellere, agitare eum*; voluitque nonnulli hanc vocem

propriè convenire privatis hæc præludiis, ita ut antequam in publicum prodiret, et populi vindictam ageret, ad specimina quædam heroicæ fortitudinis futuræ coram suis civibus edenda à divino Spiritu excitatus præluderet, idque hæc voce significetur; postea verò idem princeps factus dicitur *tsalach*, hoc est, prosperè agere, et omnia pervincere, eodem nimirum adjuvante Spiritu; Septuag. Hebræam illam vocem, *paham*, reddiderunt, *comitari eum, simul incedere cum eo*, nimirum ipsi aliam vocis significationem secuti sunt; significat enim *paham*, etiam *vestigium*, ut inde verbum sit

CAPUT XIV.

1. Descendit ergo Samson in Thamnatha, vidensque ibi mulierem de filiabus Philisthiim.

2. Ascendit, et nuntiavit patri suo et matri suæ dicens: Vidi mulierem in Thamnatha de filiabus Philistinorum; quam quaeso tibi mihi accipias uxorem.

3. Cui dixerunt pater et mater sua: Numquid non est mulier in filiabus fratrum tuorum et in omni populo meo, quia vis accipere uxorem de Philisthiim, qui incircumcisi sunt? Dixitque Samson ad patrem suum: Hanc mihi accipe, quia placuit oculis meis.

4. Parentes autem ejus nesciebant quod res à Domino fieret, et quaereret occasionem contra Philisthiim; eo enim tempore Philisthiim dominebantur Israci.

5. Descendit itaque Samson cum patre suo et matre in Thamnatha. Cumque venissent ad vineas oppidi, apparuit catulus leonis sævus et rugiens, et occurrat ei;

6. Irruit autem Spiritus Domini in Samson, et dilaceravit leonem quasi hædum, in frusta discerpens, nihil omnino habens in manu: et hoc patri et matri noluit indicare.

7. Descenditque et locutus est mulieri quæ placuerat oculis ejus.

8. Et post aliquot dies revertens ut acciperet eam, declinavit ut videret ca-

significans congressi, simul incedere, seu vestigium ferre.

In castris DAN. Ne intelligas exercitum aliquem ibi fuisse, vel Danitarum castra, in quibus ipse militaris virtutis præludia editurus versaretur; loci enim non est, in quo Samson habitabat, Hebraicè dictus *machane Dan*, cujus nominis ratio infra habetur c. 18, v. 12. Ne autem existimes propterea quod non men infra loco isti indatur, ita hic per proli psim appellari, nam ista Danitarum expediri longè hæc Samsonis tempora antecesserat.

CHAPITRE XIV.

1. Alors Samson descendit à Thamnatha, ville de la tribu de Dan; et y avint vu une femme entre les filles des Philistins, qui s'étaient rendus maîtres de cette ville.

2. Il revint trouver son père et sa mère, et leur dit: J'ai vu dans Thamnatha une femme d'entre les filles des Philistins; je vous prie de me la faire donner pour épouse.

3. Son père et sa mère lui dirent: N'y a-t-il point de femme parmi toutes les filles de vos frères, et parmi tout notre peuple, pour vouloir, contre les défenses de la loi, prendre une femme d'entre les Philistins, qui sont incircumcisé? Samson dit à son père: Donnez-moi celle-là, parce qu'elle m'a plu quand je l'ai vue.

4. Or, son père et sa mère ne savaient pas que ceci se faisait par l'ordre de Dieu, et qu'il cherchait une occasion pour perdre les Philistins; car en ce temps-là les Philistins dominaient sur le peuple d'Israël.

5. Samson vint donc avec son père et sa mère à Thamnatha. Et lorsqu'ils furent arrivés aux vignes qui sont près de la ville, il parut tout d'un coup un jeune lion furieux et rugissant, qui vint au-devant de Samson;

6. Mais l'Esprit du Seigneur se saisit de Samson, qui déchira le lion comme il aurait déchiré un chevreau, et le mit en pièces sans avoir rien dans la main; et il affecta de n'en rien dire à son père ni à sa mère.

7. Il vint ensuite parler à la femme qui lui avait plu, et lui fit des propositions de mariage, qu'elle accepta.

8. Et quelques jours après il revint pour l'épouser; et, s'étant détourné du chemin pour voir le corps du lion qu'il avait tué, il trouva un essaim d'abeilles dans la gueule du lion, et un rayon de miel qu'elles y avaient fait.

daver leonis, et ecce examen apum in ore leonis erat ac favus mellis.

9. Quem cum sumpsisset in manibus, comedebat in viâ; veniensque ad patrem suum et matrem dedit eis partem, qui et ipsi comederunt, nec tamen eis indicare voluit quod mel de corpore leonis assumperat.

10. Descendit itaque pater ejus ad mulierem, et fecit filio suo Samson convivium. Sic enim juvenes facere consueverant.

11. Cum ergo cives loci illius viderent eum, dederunt ei sodales triginta ut essent cum eo;

12. Quibus locutus est Samson: Proponam vobis problema: quod si solveritis mihi intra septem dies convivii, dabo vobis triginta sindones et totidem tunicas.

13. Sin autem non poteritis solvere, vos dabitis mihi triginta sindones et ejusdem numeri tunicas. Qui responderunt ei: Propono problema, ut audiamus.

14. Dixitque eis: De comedente exivit cibis, et de forti egressa est dulcedo. Nec poterunt per tres dies propositionem solvere.

15. Cumque adesset dies septimus, dixerunt ad uxorem Samson: Blandire viro tuo, et suade ei ut indicet tibi quid significet problema; quod si facere noluieris, incendemus te et domum patris tui: an idcirco vocastis nos ad nuptias ut spoliaretis!

16. Quæ fundebat apud Samson lacrymas, et querebatur dicens: Odisti me et non diligis, idcirco problema quod proposuisti filiis populi mei non vis mihi exponere. At ille respondit: Patri meo et matri nolui dicere, et tibi indicare potero?

17. Septem igitur diebus convivii flebat ante eum; tandemque die septimo, cum ei esset molesta, exposuit. Quæ statim indicavit civibus suis.

9. Il prit ce rayon de miel entre ses mains, et en mangeait en allant. Lorsqu'il fut arrivé où étaient son père et sa mère, il leur en donna une partie, qu'ils mangèrent: mais il ne voulut pas cependant leur découvrir qu'il avait pris ce miel dans la gueule du lion mort.

10. Son père vint donc chez cette femme, et fit un festin de sept jours pour son fils Samson, selon la coutume que les jeunes gens avaient alors.

11. Les habitants de cette ville l'ayant vu, lui donnèrent, pour l'accompagner pendant la cérémonie de ses noces, trente jeunes hommes,

12. Auxquels Samson dit: Je vais vous proposer une énigme; et si vous pouvez l'expliquer dans les sept jours du festin, je vous donnerai trente robes et autant de tuniques;

13. Si vous ne pouvez l'expliquer, vous me donnerez aussi trente robes et trente tuniques. Ils lui répondirent: Proposez votre énigme, afin que nous sachions ce que c'est.

14. Samson leur dit: La nourriture est sortie de celui qui mangeait, et la douceur est sortie du fort. Ils ne purent pendant trois jours expliquer cette énigme, ce qui les obligea dès le quatrième de recourir à la femme de Samson pour en découvrir le sens par son moyen: ils ne purent y réussir pendant plusieurs jours.

15. Enfin, le septième jour s'approchant, ils dirent à la femme de Samson: Gagnez votre mari par vos caresses, et faites qu'il vous découvre ce que son énigme signifie; si vous ne voulez pas le faire, nous vous brûlerons, vous et toute la maison de votre père: est-ce que vous nous avez conviés à vos noces pour nous faire perdre nos habits?

16. Cette femme pleurait donc tous les jours auprès de Samson, et se plaignait de lui en disant: Vous me haïssez et vous ne m'aimez point; et c'est pour cela que vous ne voulez point m'expliquer l'énigme que vous avez proposée à ceux de mon peuple. Samson lui répondit: Je n'ai point voulu le dire à mon père et à ma mère, comment vous le dirai-je?

17. Elle pleura ainsi auprès de lui pendant les quatre derniers des sept jours du festin; enfin le septième jour, vaincu par ses importunités, il lui découvrit l'énigme; et elle alla le redire aussitôt à ceux de sa ville.

18. Ces jeunes gens donc, avant que le soleil fût couché, vinrent dire à Samson: Qu'y a-t-il de plus doux que le miel, et de plus fort que le lion? Samson leur répondit: Si vous n'eus-

18. Et illi dixerunt ei die septimo ante solis occubitum: Quid dulcius melle? et quid fortius leone? Qui ait ad eos: Si non arassetis in vitulâ meâ, non invenissetis propositionem meam.

19. Irruit itaque in eum Spiritus Domini, descenditque Ascalonem, et percussit ibi triginta viros, quorum ablatas vestes dedit iis qui problema solverant, iratusque nimis ascendit in domum patris sui.

20. Uxor autem ejus accepit maritum unum de amicis ejus et proutibus.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — IN THAMNATHA. De Thamnatha vel Thamma dictum Gen. 38, v. 12. Porro in his Philistinorum urbes facilis erat Israelitis aditus, quamdium nullam rebellionem, nihil hostile molebantur, sed sese pro Philistinorum subditis agebant, vel eò tributa exsolutum, vel vomerum, ligonum, securium acies retusas exactum veniebant, siquidem horum causâ ad Philistæos adire debebant, cum cavissent Philisthai ne faber ferrarius apud Israelitas reperiretur, 1 Reg. 15, v. 20, 21.

DE FILIIS PHILISTHIM. Hos Philistinim passim ubique tum hic, tum alibi ἀλλογενεῖς vocant Septuaginta.

VERS. 2. — ASCENDIT. Ex eo quod nunc et v. ult. ascendisse Samson dicitur, nimirum ex Thamnatha ad natalem urbem, et v. precedenti descendisse ex hac in Thamnatha, ac rursum eodem verbo descendendi Scriptura utatur quoties ex eadem urbe ad eandem Philistinorum urbem iturus erat, v. 5, 7, 10, recte videtur colligi Thamnatha depressiorem, et mari propiore fuisse, quemadmodum et tota Philistæorum regio, esto forte non semper in his verbis ea distinctio tam anxie servetur.

VERS. 3. — DIXIT SAMSON AD PATREM SUUM: HANC MIHI ACCIPE, quia placuit oculis meis. Ab utroque parente ad patrem solum preces hæc convertuntur, sive quod mater acriter repugnaret, sive quâ aliâ ex causâ.

VERS. 4. — PARENTES ATTEM EJUS NESCIBANT QUOD RES A DOMINO FIERET. Ex hisce verbis liquet Samsonem in toto hoc facto nihil peccasse, seu petendo hanc Philisthæam, seu ducendo uxorem. Erant quidem passim hujusmodi conjugia cum Chananæis Israelitis pro-

siez pas labourer avec ma génisse, et que vous n'eussiez pas employé ma femme pour découvrir mon secret, vous n'eussiez jamais trouvé ce que mon énigme voulait dire; cependant je vous donnerai ce que je vous ai promis.

19. En même temps l'Esprit du Seigneur saisit Samson; et, étant venu à Asc-lon, il y tua trente hommes, dont il prit les habits, et les donna à ceux qui avaient expliqué son énigme; et, étant dans une colère étrange contre sa femme, il revint dans la maison de Manuë, son père.

20. Cependant sa femme, se croyant abandonnée de son mari, épousa un de ces jeunes hommes et de ses amis qui l'avaient accompagnée à ses noces.

habita, Exodi 34, v. 16; Deut. 7, v. 5; Josue 25, v. 12, quibus etiam locis additur iustus prohibitionis ratio, nimirum subversionis periculum. Neque major ineundi cum Philisthæis connubiâ erat libertas, qui etsi Chananæi non essent, ut aliâs à nobis demonstratum, et manifeste colligitur ex Gen. 10, v. 13, et Deuter. 2, v. 25, quemadmodum ibi explicuimus, tamen cum Philisthai eodem censerantur loco cum Chananæis, eosdemque exterminare, et eorum regiones Israelite incolere deberunt, parque in his subversionis esset periculum, merito et cum his conjugia hæc interdicta fuisse censeri debent. Verum etsi hæc vera sint, satis tamen liquet à peccato Samsonis conjugium absolveri, cum hæc verba perspicue indicent Deo volente, auctore, impulsore, id factum fuisse, cujus voluntas non potest non esse bona. Hanc autem Dei voluntatem agnovit Samson vel per revelationem aliquam, vel per instinctum aliquem vehementer internum, ut dubitare non posset id à Deo esse. Et quamquam parentes initio visi sint dehortari et avocare eum voluisse ab hujusmodi conjugio, explicatis tamen iis, ex quibus Dei hæc esse voluntatem colligebat, credi potest parentes acquiescisse et votis annuisse; quæ ratio fuit ut il postmodum in hoc conjugio consenserint, et illud promovissent, v. seq.

ET QUERERET OCCASIONEM CONTRA PHILISTHIM. Nimirum eos alligendi et puniendi excusso ab Israelitis Philistinorum jugo. Quod Hieron. ex Hebræo occasione dixit, Septuaginta ἰσχυρῶς, vel, ut in aliis libris habetur, ἀνανδύως, cindictam, retributionem dixerunt. Verum queri hic merito possent, quisnam quere-

ret, Deusne an Samson? Omnes ferè præter unum Abulensem ad Samsonem referunt, et merito: etsi enim Deo fortè non incommode tribui posset ἀφροσύνῃς, et humano more, quòd quæreret et quasi captaret occasionem vexandi Philisthæos per Samsonem, dum ita versat et ducit Samsonem, snæque providentiâ res disponit, quemadmodum forè prævidebat, ut Samson alieniore animo à Philisthæis fieret, eosque alligeret, tamen rectius id videtur Samsoni tribui, qui impulsus à Deo conjugium hoc peteret, quòd satis Samson ipse suspicaretur futurum, ut interuentu hujus conjugii aliquæ occasiones offerrentur, quibus justè moveri videretur Philisthinos divexandi et affligendi, juxta oraculum, quod de se parentibus sciebat esse redditum.

VERS. 5. — APPARUIT CATULES LEONIS SÆVUS. Samsoni scilicet, qui à cæteris diverterat, hic leonis catulus apparuit; nam ex sequentibus liquet neque parentes Samsonis, licet et ipsi vineas adissent, neque alium quempiam hujus leonis à Samsonem cæsi fuisse conscium, imò neque rugitum audisse; hic enim ad trepidationem, pavorem, fugam, omnes excitasset. Porro quem catulum leonis dixit interpres noster, Septuaginta itidem ἐλάφην λέοντος dixere, Hebræa *kephir araioth*, catulus, vel, *leunculus leonum*. Ex quibus omnibus liquet leonem hunc juvenem fuisse, et necdum plene omninò ac robustè ætatis.

VERS. 6. — IERUIT ALTEM SPIRITUS DOMINI IN SAMSONEM. Pro *irruit*, habetur vox illa, de quâ supra in Hebræo *salach*, quod prosperitatem quamdam et felicem rei exitum involvit, ac si dicas: Feliciter, prosperè, opportunè in eum insiliit, quod Septuaginta dixerunt, *insiliit*; vel juxta alios codices, *direxit*. Porro Spiritus Domini pro ejusdem Spiritus S. donis et gratiis, seu gratis datis, seu gratum facientibus non rarò sumitur; hic autem pro dono fortitudinis capitur, qui animum inprimis excitabat ad heroica facinora aggredienda in populi sui bonum, et hostes ejusdem populi atterendos; deinde verò corpori robur et vires insolentes communicabat, cum res id exposceret. Ex quo colligas vires has Samsonis insuperabiles: non fuisse naturales, sed à Spiritus S. dono, quod ad modum rei permanentis adhaerebat, quoties eo uti vellet: unde supra v. ult. capitis præcedentis dicunt Septuaginta hunc Spiritum comitatum esse Samsonem, et Chaldaeus paraphrastes ibidem habet *uschriath*, et *mansit*;

quando autem Deus hoc donum volebat in actum prodire secundum, et ad usum illius Samsonem impellebat, dicebatur in eum Spiritus Domini irruere et insilire. Porro ex his manifestè liquet has vires non fuisse naturales; aliâ enim cum naturales corporis vires nullo modo à capillis dependant, eas non amisset capillis detonsis. Deinde illud satis indicat, quòd vires suas non nisi oratione ad Deum fusâ recuperârit. An autem et quâ ratione à capillis intonsis hæ vires dependenter, infra dicitur.

ET DILACERAVIT LEONEM. Hoc propriè significat vox Hebræa *schasah*, *discerpere*, in partes dividere; quocirca non rectè Josephus ait manibus strangulasse et suffocasse.

NIHIL OMNINO HABENS IN MANU. Adidit hoc ad facinoris hujus magnitudinem exaggerandam: fuisset quidem facinus audax si quis leonem armatus invadere tentaret; ad insolentem quempiam id facere, id verò planè inermem et admirandum; præsertim cum id fecerit tantâ facilitate quantâ in præcedentibus explicatur, cum dicitur: *Quasi hædum in frusta discerpens*.

VERS. 7. — DESCENDITQUE ET LOCUTUS EST MULIERI, QUÆ PLACERAT OCVLIS EJUS. Ut videlicet ipsa et parentes ipsius in conjugium consentirent. Et verò assensisse, ac sponsalia inita indicant sequentia.

VERS. 8. — ET POST ALIQUOT DIES. Rectè verum ab Hieronymo consentiente Pagnino, et aliis passim. Itaque non rectè hic per dies numero plurali in Hebræo aliqui annum accipiunt; neque universim ita capi posse ostendimus, Gen. 40, v. 4. Adde verò nec hic eo modo commode accipi posse; sine ullâ enî verisimilitudine asseratur à sponsalibus ad nuptias annum unum interessisse, nunquam interea temporis ad sponsam Samsonem revertisse, potuisse tam diù leonis cadaver permanere, aut ossium integram compagem.

DECLINAVIT. Nimirum quia locus is non in rectâ viâ, sed in ipsis vineis in secessu quodam et diverticulo erat: declinavit autem parentes tantisper in viâ deserens paulò post eos assecutus: siquidem parentes fuisse assecutum ac comitatum statim indicatur.

ET ECCE EXAMEN APUM IN ORE LEONIS ERAT AC FAVES MELLIS. Favum mellis nec Hebræa, nec Septuaginta habent, sed mel; sed rectè intellexit Hieronymus apes nisi prius constructis favis mellificare non solere, neque alibi mel, quam intra favos reponere. Pro eo quod Hieronymus et Septuaginta dixerunt, in ore, in Hebræo et Chaldaeo paraphrasi est, in corpore, seu cadavere: apud Josephum, in pectore; nihilominus adhaerendum nostro et Septuaginta Interpretibus. Neque Hebræa dissentiant, sed nimirum os corporis pars et præcipua, et dum è corpore bubulo generantur apes, ut referunt apud Aldrovandum ii qui de hæc apum generatione scripserunt, rex apum è cerebro nascitur, apes cæteræ è reliquo corpore: apes autem solent circa regem congregari, qui si in capite est, ad caput et os etiam alix confluent. Crediderim tamen etiam hæc apes reliquum corpus leonis circumvolitasse, cum os et caput non videatur totius examinis capax fuisse. Adde tamen apes ferè videri ore seu vivorum, seu mortuorum delectari; in Platone ore, Pindari, S. Ambrosii, ut scriptores referunt, mellificarunt apes, quo eorum mellita facundia vel poesis præsignificata fuit. De S. Ambrosio ita Mantuanus: *Cum puer in cavis olim dormiret apertis, Fortè labris examen apum super illius ora Sedit, et ingrediens buccas tenerumque palatum Invenisse favis tectum se crediti.*

Hieroni puer in ore mellificantes apes regnum portenderunt. Quin et in Onesili regis Cyprii suspensi caput, cum jam exinanitum esset, apes ingressæ favis illud replerunt, ut refert Herodotus, quod etsi ad prodigium referat, non video tamen cur id prodigii loco habendum sit.

At, inquit, contra apum naturam esse, ut cadavera consecentur; sunt enim munditiæ studiosissima, et, ut scribit Ælianus, tetro odore apes summo perè offendunt. Didymus referente Constantino Cæsare postquam animalis munditiâ commendasset, addit nulli grave olenti rei insidere, neque ad lucernam, neque ad carnes, neque ad sanguinem, neque ullam aliam pinguedinem advolare, sed solum his quæ dulcem succum habent. De his ita Varro: *Non ut musca, inquit, liguriant, quòd nemo has videt, ut illas, in carne, aut sanguine, aut adipè.* Plinius lib. 11, c. 21, apes hæc in re vespis et crabronibus, etsi hæc animalcula etiam mellificent, præfert, quòd vespæ et crabrones carne vescantur, contra quam apes, quæ nullum corpus attingunt. Columella lib. 9, cap. 5, ait omnia quæ tetri odoris sunt, aversari: qui igitur credi potest in leonis cadavere hic apes diversatas, præsertim cum leonis cadaver supra modum tetri odoris esse feratur? Lyræus et Abulensis consent duplicis

generis apes esse, unum urbanum, quod res omnes sordidas refugiat, sylvestre alterum, quibus minor rerum grave olentium cura. Sed etsi ab auctoribus duplex genus apum statuatur, hæc tamen, quam ipsi assignant, differentia, neque experientiâ, neque ex auctoribus probatis ab ipsis confirmatur, vel confirmari potest, præsertim cum Plinius apes à vespis et crabronibus in hæc re discernens generatim loquatur. Itaque vanum esse illud confugium censeo: dicendum autem apes cadaverum ossa caribus exesis vel exsiccatis, à quibus omnia abest grave olentia, non refugere. Sic paulo ante ex Herodoto dici in Onesili suspensi capite, sed exinanitò mellificasse. Sic in sepulchris apum subinde examina legimus; siquidem in Hippocratis medicorum principis vitâ legitur in ipsis sepulchro apum mellificantium examen diù perstitisse. August. cognomento Gallus, et ex eo Aldrovandus refert Veronam in templo sanctæ Crucis sacro apes in quodam sepulchro, in quo diverso tempore, nimirum an. 1558 et 1562 sorores duæ clariss. jurisperiti Bartholomæi Vitalis virgines erant conditæ, cum per rimas proximi parietis, qui horto erit contigus, in sepulchrum intrassent, mel et favos copiosè admodum inter utrumque cadaver confecisse, donec tandem anno 1566 fulmine apertum sepulchrum absque ullâ vel cadaverum læsione, vel favorum disturbance, favos ipsos apesque numerosissimè ac diligentissimè mellificantes eorum omnibus demonstraret. Fateor hoc postmodum ad miraculum referri posse, ut Deus per hæc animalcula munditiæ et castitatis amantia declararet, quam sibi placuisset harum virginum castimonia: credi tamen potest omnem ab his corporibus graveolentiam abfuisse, sive pro fœtore gratum odorem spirarent hæc corpora, ut multorum sanctorum, præsertim virginum corporibus accidisse legimus, sive alter vel Deus, vel temporum lapsus graveolentiam excusserit. Quocirca et hic ita apes in leonino cadavere mellificasse crediderim, ut omnis fœtor abfuerit resolutis omnibus caribus et tabe omni excussa.

Verùm quæri hic potest, an examen hoc apum ex ipso leonis cadavere enatum fuerit? siquidem hujusmodi insecta et animalcula è cadaveribus nasci notissimum est; compertum enim est è bovis cadavere apes, ex equi vespas et crabrones, ex asini scarabæos, ex hominis cadavere angues generari. Resp. mihi satis esse verisimile has apes è leonis cadavere fuisse omninò progenitas; non tamen videri omninò

naturaliter ita factum, sed Deo leonini cadaveris dispositiones nonnihil alterante et immutante. Explicio: experientur omnes à diversis cadaveribus putrefactis varia insecta generari, idque haud dubie oritur propter diversum animalium et cadaverum temperamentum: naturaliter autem è bovis cadavere apes generari docent Virgilius 4 Georg., Ovidius lib. 13 Metamorphos., Varro lib. 2 de Re rusticâ cap. 5, et lib. 3, cap. 16, Columella lib. 9, cap. 14, Plinius lib. 11, cap. 20, et hanc esse unam artem reparandæ posteritatis, si quando contingat apes penitus interire. Modum autem quo ea fiat è bovino corpore reparatio, docent sigillatim Virgilius, et ex Florentino apud Constantinum Casarem Aldrovandus lib. 1 de Insectis. Hinc et apes *bezzardæ*, hoc est, bovis filicæ dicte sunt in epigrammate apud Suidam, et *bezzardæ*, vel *bezzardæ*, apud Suidam, Varronem, Hesychium, Phavorinum, ejus nominis etiam posteriores duo hanc rationem reddunt quòd ex bovis ossibus apes generentur. Citatur etiam apud Varronem supra illud ex Archelai epigrammate de apibus,

Bovis corruptæ producti filii.

Item illud:

Equorum quidem crabrones sunt progenies, vitulorum verò apes.

Illud item ex epigrammate à Suidâ profertur: *Equi enim crabronum generatio, tauri verò apum.*

Etverò quanta sit inter boves et apes naturæ consensio, cum in bove apes tanquam in semine contineantur, illud imprimis indicat, quòd de fucis apum testatur apud Aldrovandum sese observasse Bernardinus Comestus, utpote in quibus deprehenderit apum inclusum latere seminarium, et in ipsorum visceribus monstrari, unde, si apes intercederint, reparari possint. Itaque expertum se asserit, cum factum comprimendo vellet dignoscere, nihilne aculei emitteret, vel quid illius vice gestaret, mox ruptâ extremæ partis pelliculâ erupisse viscera, in quibus album seu croceum caput bovis expansis et tortosis cornibus, rostroque adnato affabrè formatum cerebatur: idem mox in aliis quinque fucis simili modo compressis expertum esse. Ita ille. Nunc itaque dico, si tale est bovini cadaveris temperamentum, ut ex eo naturaliter apes progignantur, cum leonini cadaveris temperamentum sit omnino bovino dissimile, ex eo planè fit verisimile nullo modo apes naturali vi è leonino cadavere nasci posse, præsertim cum nusquam visum, auditum, vel scriptum reperitur ex

hujusmodi cadavere aliquando apes natas esse, nisi à Deo vel angelo leonini cadaveris temperamentum et qualitates reducantur ad temperamentum simile, quale in bovino cadavere reperitur, quod hic factum mihi planè fit verisimile: et hæc ratione haud gravatè admiro has apes à leonino cadavere prodidisse. Hoc si verum est, mirum non est has apes leoninum cadaver non refugisse; quemadmodum enim bovium cadaver, unde prodeunt, non refugiant, sive ob naturalem cum eo consensu et sympathiam, sive, ut produunt ii qui de earum ex bove reparatione scripserunt, quia ita è toto bovis cadavere proveniunt, ut ex bove aliud nihil restet nisi cornua, ossa et pilæ; idem hic dicendum erit de hocce leonino cadavere.

VERS. 9. — QUEM CUM SEMPISSET IN MANIBUS, COMEDERAT IN VIA. Querunt hic aliqui, an Samson hoc leonini cadaveris actu pollutus non fuerit, vel contra Nazareorum leges non fecerit sese polluendo? Verum quoad posteriorem hujus quæstionem partem sup. c. 13, v. 4, ostendimus non omnem immunditiam legalem vel Nazaræo ratione nazaræatis fuisse prohibitam, vel è nazaræatum fuisse interrumpendum. Prior hujus quæstionem pars, an videlicet Samson, ut et quilibet cæterorum, qui cadaver attigisset, non fuerit eo tactu vel comestione pollutus (dico vel comestione, siquidem et mel tactu cadaveris pollutum erat, ut ex Levit. 11 liquet); non magnam difficultatem habet, cum certum sit hujusmodi tactu cadaveris annexam esse lege Mosaicâ immunditiam legalem. Verum altera est huic adjuncta quæstio, quæ plus obscuritatis habet, an Samson sese polluere potuerit sine peccato? Etverò videntur aliqui supponere non potuisse quem sese polluere sine peccato. Nihilominus tamen certum est multas immunditias potuisse contrahi citra peccatum: nam primò erant immunditiæ, quæ neque voluntariæ erant, neque evitari poterant, ejusmodi erat immunditia leprosi, gonorrhœi, mulieris menstruatæ, mulieris fluxum extraordinarium patientis, mulieris puerperæ, pollutionis super mortuo, si quis domi repente concideret mortuus, immunditia ex seminis profluvio in somnis, et alia id genus, quæ certum est non fuisse peccata. Rursus erant quædam immunditiæ, quæ, etsi voluntariæ essent, tamen peccata non erant, ut copula cum uxore, ministerium exhibitum mulieri menstruatæ vel parienti, aspersio aquæ lustralis ad expiandum pollutum

super mortuo, pollutio ratione funeris alicujus consanguinei, vel cædis in bello justo, et alia hujusmodi: imò horum nonnulla ita sunt sine peccato, ut immunditiam quis contrahere teneatur, aliàs peccaturus, ut si uxori petenti maritus debitum reddere nollet metu ne immunditiam contraheret, si quis in bello pugnare nollet, si quis morienti adstare renueret ob similem metum, haud dubie peccasset. Neque tamen negari potest fuisse aliquas immunditias, quæ non contrahebantur sine peccato; si quis voluntariè se polluere. Quæ igitur in hæc re servanda regula? Resp. quotiescumque lex de immunditiâ data simul prohibitionem sonat, violari deditâ operâ non potest sine peccato; non tamen semper debet censeri peccatum grave et mortiferum, nisi vel ex poenâ gravi, vel ex gravitate ponderaque verborum colligi possit sub gravi peccato fuisse id prohibitum. Itaque sub gravi peccato erant hæc prohibita, accessus ad menstruatam, quia mortis poena ei erat annexa, esus animalium per se immundorum, citra gravem tamen vel extremam necessitatem, quia abominabilis et execrandus is cibus appellatur Levit. 11. Dixi animalium per se immundorum; nam cibi, qui non ratione sui erant immundi, sed vel ratione contactus cadaveris, alteriusve rei immunde, vel ex genere mortis, ut si animal mundum spontè esset mortuum, aut occisum à bestia, non videntur gravem habuisse prohibitionem, nam Levit. 11 et 17, qui hæc comedissent tantummodò declarantur esse immundi usque ad vesperum, et jubentur lavare vestimenta sua. Quocirca non fuit Samsoni illicitum saltem sub gravi peccato edere de melle ex contactu cadaveris immundo: sed neque cadaver ipsum tangere grave peccatum fuit; nusquam enim talis contactus severis verbis prohibitus reperitur: quocirca etsi Levit. 11, ubi hæc immunditia statuitur, verba prohibitionem aliquam sonent, non tamen eam quæ grave peccatum afferat, licet deditâ operâ si contactus fieret, ob idque si levis aliqua necessitas, utilitas, alia similis causa adesset, excusari poterat quisquam ab omni peccato, ut si anguis, mustela, glis domi occidendus, vel domo forâs efferendus. Sic Samsonem nemo condemnet quòd ut Philisthæos cæderet usus sit asini mandibulâ, quam reperit: unde etiam hic excusari potuit Samson ab omni, vel certè gravi peccato, quòd cadaver tetigerit, ut mel istud colligeret. Adde denique posse Samsonem ab omni omnino peccato excusari, quòd in

his omnibus manifestè divina appareret dispensatio; cum enim Samsoni Deus è leonino cadavere favos hosce apparisset, sicut et postea sequenti capite è molari dente aquas eduxit, eo fine ut ederet et biberet, an non ridendus erit qui è vitio vertat, quòd usus sit apparatus à Deo epulis et aquis?

VENIENSQUE AD PATREM SUUM ET MATREM. In viâ scilicet eos assecutus, postquam ab eis paullisper occasione intervendi cadaveris leonini declinasset.

VERS. 10. — DESCENDIT ITAQUE PATER EIU AD MULIEREM. Hoc est, pervenit tandem cum uxore et filio Samsonæ ad puellam Samsonis sponsam, nempe ut nuptiæ parerentur, et ipse, ut sequitur, filio convivium nuptiale instrueret.

VERS. 11. — CUM ERGO CIVES LOCI ILLIUS VIDISSENT EUM, DEDERUNT EI SODALES TRIGINTA UT ESSENT CUM EO. Nimisrum ut ei gratificarentur, ejus nuptias honorarent, utque cum iis Samson festivos nuptiarum dies perageret. Infra, v. 15, dicitur hi se ad nuptias vocatos; etverò credibile est Samsonem cum suâ sponsâ ejus loci juvenes, sed in genere et indeterminate ad nuptias invitasse, at magistratum loci numerum hunc et personas in particulari designasse.

VERS. 12. — PROBLEMA. Hoc est, ænigma, ut passim alibi Hebræa vox. *chida*, vertitur; Hieronymus tamen hic post Septuaginta problema appellavit, quæ vox generatim significat quidquid in quæstionem et disceptationem vocatur. Unicum hoc in Scripturâ propositum ænigmatis in convivio exemplum habemus; at eorum in convivii usus apud Græcos frequentior, qui *griphi convivales* dicebantur; et teste Polluce vulgò etiam *quæstiones pocillatoricæ* nuncupabantur. Qui hujusmodi griphum vel ænigma solvebat, certam carnis portionem, vel quid aliud constitutum præmii loco accipiebat; at qui dissolvere non potisset, salsam potientem uno spiritu ebibere compellebatur; et quid aliud mulctæ loco pendebat. Horum meminere complures: Aristophanis Scholiastes inquit: *Griphus quæstio inter pocula*. Idem rursus: *« Dicuntur quæstiones ænigmaticæ in convivii propositæ ad dissolvendum. »* Eustathius Odys. 10: *« Griphus difficultis quæstio, quam in convivii proferebat quis proposita vini phialâ plenâ, et qui dissolvisset quæstionem propositam, ebibeat: si id nequiret, qui quæstionem proposuerat exhauriebat phialam. »* Hesychius: *« Griphi quæ in poculis quæstiones mittuntur. »* Et paulo post:

« Grippus quæstio convivialis ænigmatica, et muletæ ei qui griphum non dissolvisset, erat, « ebibere quod conventum erat, videlicet molum vel aquam, hoc est, aquæ cadum. » Phavorinus verò: « Griphi dicuntur quæstiones ænigmaticæ quæ in symposiis proponuntur. » et subdit horum septem genera à Clearcho commemorari in libro quem de griplis composuit, quod ipsum etiam habet Athenæus. Subdit verò Phavorinus: « In conviviis verò « proponebantur griphi ad dissolvendum. » Idem verò paulò post, cum dixisset ejusmodi conviviale ænigma dici γρίφον, neutro vel masculino genere, et præmium solventi propositum dici, γρίφονα, subdit: « Statuebant enim « phialam plenam vino, et proponebant sibi « invicem in conviviis ænigmata, et si dissolvisset is cui ænigma fuerat propositum, « ebibeat phialam. » Eadem ferè ad verbum habet Etymologistes. Athenæus quoque sub finem lib. 10, postquam inquirendo varia dixit de præmio honorario, quo afficebatur is qui griphum solvisset, et muletam quam pendere cogebatur is qui id non potuisset, post longam digressionem ait: Dicendum nunc quam « muletam luebant qui non dissolvissent griphum propositum. » Et subdit: « Muriam « illi bibebant, admixtam suæ potioni, eâ lege « ut absque respiratione calicem ebiberent. » Et mox in eam rem Antiphonis poetæ testimonium profert. Pollux Onomastici lib. 10, cap. 19: « Compotatorum porrò est ænigma et « griphus; et illud quidem jocum, hic verò « griphus etiam solertiam habet. Atque is qui « dem qui solvebat, præmium accipiebat ferentium aliquod carniùm: qui verò non poterat, sanguinis poculum ebibeat. » Ita ille, qui tamen inter ænigma et griphum aliquid discrimen ponit, et griphum difficiliorem facit. Itaque ex his colligimus neque unum idemque fuisse semper honorarium præmium decretum ei qui ænigma solvisset, neque eandem semper muletam ei qui in ejus dissolutione defeceret. In hoc Samsonis ænigma certus vestium et sindonum numerus præmium muletæque constituitur.

ISTRA SEPTEM DIES CONVIVII. Tot enim diebus videtur olim durasse nuptiale convivium: sic enim et Gen. 29, v. 27, hebdomada dierum copulæ seu nuptiarum appellatur.

SINDONES. Ita et Septuaginta verterunt, sed et vox Hebræa est, sodinim, à quâ voce sindonis origo videtur deduci. Credi potest ex receptâ sindonum magnitudine Samsonem intel-

lexisse sindones, quibus totum corpus obvolvitur potest, cujusmodi sunt lineamina nostra nocturna, cujusmodi et sindon illa fuit, quæ Christi mortuum corpus obvolutum fuit. Josephus *De bell. jud.*, hoc est, lintea, has sindones vocat, quemadmodum et Septuaginta v. seq. *Chor.* Porrò totidem promittuntur sindones, uti et tunice, quot erant Samsoni Philisthæi juvenes dati socii.

ET TOTIDEM TUNICAS. In Hebræo est *chali-photh begadim*, quod multi vertunt, *mutatorias vestes*, alii *mutationes vestium* (est enim vox substantiva), et per hypallagen, *vestes mutationum*, hoc est, vestes novas, quæ cum veteribus commutentur. Septuaginta hic et alibi, uti et Hieronymus Gen. 43, v. 22, *Stolas* absolute verterunt. Hieronymus tamen 4 Reg. 5, v. 5, vertit, *mutatoria vestimentorum*, et v. 22, *vestes mutatorias*, quemadmodum et Septuaginta ibidem, et hic v. seq. *ἀλλαστάνας στάνας*, et semel, Gen. 43, v. 22, *ἑλλάσσαντας στανας*. Erat autem stola ferè talaris, apud Romanos indumentum ferè femininum.

VERS. 14. — DE COMEDENTE EXIIT CIBUS, ET DE FORTI EGRESSA EST DULCEDO. Ita ad verbum ex Hebræo. Eodem modo et Septuaginta in codice Basilicensi et Regio: *ἐκ τοῦ ἐδωκεν ἐξήδη βρώσιν, καὶ ἐξ ἐργασίου ἐξήδη γλυκί.* At in Romano codice nonnulla ab his diversitas est: *τὸ βρωσὶν ἐξήδη ἐκ βρωσικωνος, καὶ ἀπὸ ἐργασίου γλυκί.* Nonnulli Græci, ut refert Gyraldus libro de *Enigmatibus*, apud Septuaginta pro *ἐργασίου, forti*, legi voluerunt, *αμαρο, amaro*, quam lectionem etiam in Græcis maxime codicibus adstruit Ambrosius lib. de Eliâ cap. 11; nimirum ita materunt, quòd melius videretur stare antithesis inter dulce et amarum, quam inter dulce et forte. Nihilominus Hebræa vox propria fortem significat, quanquam nihil vetet fortitudinem hanc intelligere cum quadam durtiæ et feritate conjunctam (nam et Hebræa vox, *duram, ferum, intractabile* veteri potest), atque adeò immitem, cui in saporibus dulce opponitur: quemadmodum immittis indoles et præfractam ingenium est, quod tristitiam et amaritudinem animi generat. Josephus ita hoc ænigma effert: *Quod omnia vorat genuit ex se cibum suavem, cum ipsum sit admodum insuave.* Porrò ex his quæ antecedunt et ænigmatis explicatione, quæ habetur v. 18, satis liquet quid Samson ænigmate voluerit, quanquam infra, v. 18, posterior tantummodò ænigmatis pars exponatur, eisi et prior pars eum ad eandem rem referatur, satis perspicua relinqua-

tur. Itaque de comedente, hoc est, omnia vorante leone cibus exiit, siquidem mellis favos ex eo collegerat Samson, et de forti, eodem scilicet leone, quo scilicet nihil est fortius et ferocius; egressa est mellis dulcedo.

Mysticè hoc ænigma S. Augustinus serm. 107 de Tempore, ita ad Christum accommodat:

« Quæstio ipsa, quæ continet: *De edente exiit cibus, et de forti egressa est dulcedo*, quid aliud significat, quam Christum à mortuis resurgentem? De edente utique, id est, de exiit cibus ille, qui dixit: *Ego sum panis « vinit, qui de celo descendi*, quem humana « excerbavit iniquitas, eique aceti et fellis « amaritudinem propinavit; atque ab eo plebs gentium vitæ dulcedinem conversa suscepit: « et sic de mortui leonis ore, id est, de « Christi morte, qui accubans dormivit ut « leo, apum, id est, Christianorum, processit « examen. » Posset etiam explicari de Christo mortuo, et omnem inferni potestatem per mortem suam devorante, ita ut ipse sit comedens et fortis, juxta illud: *Ero mors tua, o mors; ero morus tuus, o inferne*, quique postea in die judicii omnes impios consumet, juxta illud Psalmi 96: *Ignis ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos ejus; et illud Isaïæ 50: Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor ejus, et gravis ad portandum: labia ejus repleta sunt indignatione, et lingua ejus quasi ignis devorans.* De hoc, inquam, Christo, tam terribili, tam forti, qui idem et leo de tribu Juda, processit cibus et dulcedo doctrinæ evangelicæ, panisque eucharisticus omne in se habens delectamentum, et post hanc vitam dulcedo æternæ beatæque vitæ, cibusque immortalitatis: sed hic cibus tantummodò parvus est et datus Samsoni Nazaræo, hoc est, per fidem illuminatis et per baptismum sanctificatis: siquidem Samson, ut supra diximus, solarem vel parvum solem significat, talis autem per fidel lumen fidelis; et Nazaræus consecratur et sanctificatur significat, quam sanctificationem accipit fidelis in baptismo.

VERS. 15. — CUMQUE ADESSET DIES SEPTIMUS.

In die quartâ, habet versio Septuaginta in Romano et Basilicensi codice: at Regius codex habet: *In die septimâ*, quod Hebræo textui et nostro respondet. Quibusdam visum hunc diem; quo Samsonis uxorem aggressi sunt, nuptialis convivii fuisse quartum; siquidem præcessit per tres dies convivii non potuisse ænigma solvere, et ob id fortè Septuaginta die

quarto id factum asseruisse; at fuisse diem septimum hebdomadæ, seu sabbatum, quod Hebræus textus et noster habent. At explicatio ista mihi nullomodo placet; quis enim credit Scripturam in paucis lineis tantam verborum ambiguitatem afferret; ut cum propositum esset ænigma intra septem dies convivii solvendum, et hic indicetur septimo die, quasi de totâ re desperantes, eos esse Samsonis uxorem aggressos gravibus minis adjectis nisi ænigmatis solutionem exprimeret; Scripturæ mens sit hic, planè extra rem et *επιπερὸν*; indicare fuisse diem Sabbati cum illam aggressi sunt? an fortè Philisthinis ethnicis curæ erat sabbatum, aut sabbati dies ad ænigmatis solutionem conferret? Maneat igitur hunc diem septimum, qui hic à Scripturâ indicatur, fuisse nuptialis convivii diem septimum et ultimum, quem si non soluto ænigmate fuissent Palæstini illi juvenes prætergressi, præmium constitutum Samsoni pendere debuissent: quocirca et eodem illo septimo die v. 17, ænigmatis solutionem uxori explicat, et juvenes illi v. 18 dicuntur ante solis occubitum ænigmatis solutionem Samsoni indicisse, quibus locis haud dubiè rursum septimus dies non alius, quam nuptialis convivii dies septimus. Verùm hinc non levis nascitur quæstio, quomodo, si die duntaxat septimo aggressi sunt Samsonis uxorem, dicitur in antecedentibus per tres dies non potuisse propositum ænigma solvere? potius enim per sex dies dicendum fuisset, si demùm septimo conati sunt per uxorem solutionem extorquere. Deinde si tantummodò septimo die Samsonis uxorem aggressi sunt, quomodo verum erit quod habetur v. 17, eam septem diebus convivii ante eum flevisse, tandemque Samsonem die septimo importunitate victum ei indicasse? imò si septem diebus, quomodo non etiam tribus primis diebus, quibus conati sunt juvenes illi proprio Marte ænigma solvere? Respondeo juvenes illos Palæstinos minimùm quarto die jam propemodum desperantes de ænigmatis solutione inveniendâ aggressos esse primùm Samsonis uxorem, et petisse ut blanditijs hanc nova sponsa à novo sponso solutionem extorqueret, levibus etiam fortè minis adjectis ni faceret, sperantes tamen adhuc nonnihil fore, ut aliquid interea temporis aliquid ipsorum occurreret, quod ad solutionem faceret, eamque ipsis operam suam appromississe, reque ipsi contulisse: et hoc à Scripturâ nonnisi tacitè indicari cum dicitur eos per tres

dies in hujus ænigmatis explanationem laborasse, nec potuisse solvere: at cum Samson usque ad diem septimum importunitatem mulieris rejecisset, eam denuo juvenas illi die septimo aggressi sunt gravioribus machinis et minis adjectis, nisi extorqueret se eam cum domo paternâ vivam exsturos, et hac versu isto referri: quæ res haud dubiè effecit, ut mulier omnes, quas potuit, artes et blanditias attulerit, ut quod volebat exprimeret, usi et perfecti. Itaque ex his tota hæc difficultas explicata manet; nisi, quod fortè non nemini scrupulum moveat, quod ipsa dicatur v. 17 septem diebus convivii flevisse; igitur ipsa dicenda est etiam tribus primis conata ænigmatis hujus explanationem extorquere, et non tantum quarto die cœpisse. Respondent passim, *septem diebus*, dictum esse pro, intra septem illos dies, vel majore septem dierum parte, vel omnibus diebus qui residui erant, usque ad diem septimum. Eterò aliqua harum explanationum sequenda est, nisi quis malit ipsam jam inde à principio septem dierum monitum, ut solutionem expiscaretur, idque ipsam fecisse, sed frigidius et languidius tribus primis diebus quam postea; quarto autem die, cum alii jam ferè de solutione desperarent, et id urgeretur, ipsa expiscari adjectis aliquibus minis, fecisse multo quam ante fervidius, septimo demum die post admotas ab aliis gravissimas interminationes, quod de sua suorumque salute agi putaret, omne artificium et machinas ad maritum expugnandum admovisse, reque ipsâ expugnasse.

Ut indicet tibi. Eodem modo et Septuaginta. Hebræa habent, *ut indicet nobis*. Sed nimirum sensum expressit interpres noster et Septuaginta, tibi nimirum ut nobis reveles, vel nobis per te.

AN IDCIRCO VOCASTIS NOS AD NUPTIAS ET SPOLIARETIS? Minis illis prioribus et stimulis addunt rationem ab aliquâ honesti specie sumptam; non potest, inquit, hæc res non vobis dedecoris et probri plena esse, si dicamini invitasse nos ad nuptias, ut rebus nos nostris spoliaretis, et pauperiores effectos dimitteretis. Plerique et Hebræo reddunt, *ut possideretis vel hereditaretis nos*, hoc est, res nostras. Verum Hieronymus alteram vocis Hebrææ significationem secutus est, significat enim illa vox, *irasci*, non tantum possidere, sed etiam depauperare, et hoc Hieronymus, itemque Septuaginta secuti sunt in codice Regio et Basiliensi *πρωτόστα*, in codice tamen Romano habetur, *εξόστει*, quod

est vi spolare et extorquere, coincidentque cum Hieronymi interpretatione. Verum omnes explanationes eodem redeunt, estque una vocis significatio cum alterâ connexa, si ad diversos referantur; nam unius possessio, alterius spoliatio est et depauperatio: neque aliter fieri potest, nisi pretio vel commutatione res peragatur, ut unus incipiat possidere, quod alter ante possidebat, quin alter spoliatur et pauperior efficiatur.

VERS. 16. — ODISTI ME, ET NON DILIGIS. Hoc est, isto argumento satis declaras vel nullum, vel pertenuem esse tuum in me amorem.

PATRI MEO ET MATRI NOLUI DICERE; ET TIBI INDICARE POTERO? Hoc est, an recta ratio postulat ut tibi indicem, quod illis nolui indicare, nec judicavi esse indicandum? Porro satis est verisimile patrem et matrem Samsonis non postulasse ab eo ænigmatis solutionem, sed quia Samson non judicavit detegendam parentibus se leonem occidisse, neque illud alterum se in ore leonis favum mellis invenisse, supra v. 6 et 9, idcirco dicit se illis noluisse indicare ænigma, quia videlicet non indicavit ea, ex quibus in ænigmatis solutionem venire poterant.

VERS. 17. — TANDEMQUE DIE SEPTIMO CUM EI ESSET MOLESTA, EXPOUIT. Credi potest factum divinâ providentiâ, ut qui antea nullis sponse machinis et artificio flecti poterat, ejusdem tandem lacrymis flecteretur, quod ea res fini, quem Deus et Samson intendebant, melius congrueret: quanquam verisimile est novam sponsam promississe, aut etiam dejerâsse mortaliu nemini indicaturam.

VERS. 18. — ET ILLI DIXERUNT EI DIE SEPTIMO, ANTE SOLIS OCCURITUM. Samsoni nimirum solutionem problematis indicârunt, cum jam urgerentur tempore, et sol ultimo nuptialis convivii die ad occasum vèrgeret. Versio Septuaginta in Romano codice habet: *Antequam oritur sol*; verum meo iudicio mendose, cum perspicue nostro et Hebræo textui repugnet: item in scholiis ejusdem codicis notatur altera lectio aliorum codicum, quæ etiam est Regii et Basiliensis, *antequam occumbet sol*, in hisdemque scholiis notatur ita Ambrosius et Theodoretum legisse, hisdemque verbis Josephus exprimit.

QUID DULCIS MELLE, ET QUID FORTIS LEONE? Hæc fuit ænigmatis solutio compendio indicata. Porro mellis dulcedo passim nota, et in Scripturâ commendata; passim enim à melle ad

dulcedinem indicandam in eâ comparationes sununtur. Psal. 48, v. 11; Psal. 48, v. 105; Proverb. 5, v. 5; et cap. 16, v. 24; Cant. 4, v. 11; Ecclesiastiei 24, v. 27. Et passim mel apud auctores dulcedinis et voluptatis est symbolum, quâ de re vide Pierium; neque id mirum, dum prisci illi mortales nihil melle nôssent dulcius, cui tamen multis modis videtur saccharum nostrum præcellere, quod novitum esse inventum, saltem quoad decoctionem illam in solidam et candidam massam, mihi non dubium est, et videri possunt in eam Pancirolli nova reperta.

Porro leonem fortissimum esse bestiarum in omnium confessione est; et Scriptura asserit Proverb. 30, v. 30: *Leo fortissimus bestiarum ad milium pavet occursum*, passimque is fortitudinis symbolum habetur. Vide Pierium.

SI NON ARASSETIS IN VITULA MEA, NON INVENISSETIS PROPOSITIONEM MEAM. Arare in vitulâ, Hebræismo dictum pro, arare vitulâ; Hebræi enim ablativum instrumenti efferunt cum *in* quod valet, *in*. Porro, arare alterius vitulâ, hoc est alienæ uxoris operâ uti ad arcanum aliquid ab eo extendendum; quanquam latius capi possit, et extendi metaphora ad rem quamvis, quæ alterius sit, quâ quis utitur ut ei vel noceat, vel secretum aliquid eliciat. Itaque nihil hic turpe, quod aliqui faciunt, in illâ aratione comminiscendum. Est autem præclarum adagium ductum à bobus vel juvenis, quibus arare solebant: nam vitula hic pro juvencâ, seu jam paulò grandiore vitulâ sumi debet. Itaque qui quolibet in negotio utitur alienâ re invito vel inscio domino, præsertim si id cum damno vel incommodo ipsius conjunctum sit, rectè dici potest arare alterius vitulâ. Verum rectè hic inprimis vitulæ nomen usurpatum, quod ratione sexûs et ætatis aptè uxori juvencule congruit: nomen etiam arandi usurpatum hic rectè; aratione enim proscinditur, sulcatur, evertitur terra, et frequenter quod intra terram abditum latebat, in lucem erit; ad hunc verò modum metaphora rei, cui adaptatur congruit, Samsonis animo blanditis, precibus, lacrymis, importunitate, quasi vomere proscisso et fatigato arcanum illud, quod intra illud latebat, erupit et forâs prodit.

Nota verò Josephum aliter Samsonis responcionem efferre: cum enim juvenes illi Philistini hanc griphi solutionem juxta Josephum dedissent: *Neque leone quâquam is quibus oc-*

currit est inimicus, neque vescentibus quidquam melle dulcius, ait Samsonem subjunxisse: *Neque muliere quidquam fallacius, quæ questionem nostram vobis aperuit*. Utrumque verò tam quod Scriptura, quam quod Josephus habet, conjungit Ambrosius Epistola 70; eterò potuit utramque esse dictum, videturque Josephus probalem conjecturam secutus, quid in tali re dici potuerit.

VERS. 19. — IREUIT ITAQUE IN EUM SPIRITUS DOMINI, DESCENDITQUE ASCALONEM, ET PERCESSIT IBI TRIGINTA VIROS. Erat Ascalon Philistæorum urbs, et è quinque satrapiis una. Porro verisimile est eò se contulisse Samsonem, etsi fortè et in viâ alii Philisthai ei occurrisset, et alia Philistæorum urbes viciniore essent, per occasionem aliquam solemnitatis, quæ in eo loco, vel agro suburbano peragebatur, et Samsonem in medium virorum cuncum irruisse, eorumque triginta occidisse, quorum vestes magis novæ et splendidiore apparerent. Cur ita coniciam factum, est quod talibus indigeret vestibus, ut mulctam conveniam penderet; hæc autem gestari non solet, nisi festivis et solemnioribus diebus: sed neque similes hominum cœtus fieri, cum tamen minis sit verisimile sigillatim quemque adorsum.

Verum quarunt hic aliqui, rectè fecerit Samson hos vel occidendo, vel eorum vestes surripiendo? eterò quâ auctoritate eos, à quibus nec verbo laecessus, nec facto læsus fuerat, tam atrociter ipse lædere potuit? Respondeo omninò rectè Samsonem fecisse; neque in hæc re ut rectè factum probetur quæri aliud debere, quam divinam voluntatem: cum enim hic disertè dicatur in eum irruisse Spiritus Domini, hoc est, ab eo Spiritu cum ad hoc facinus peragendum impulsus, neque possit dici non rectè factum, quod Deo impellente fit, sequitur nullam in hæc re vel injustitiam vel peccatentiam fuisse. Accedit quod Samson populi iudex à Deo factus, ab eodem auctoritatem acceperat in Philistæos animadvertendi, et populeque sui injurias vindicandi. Acceperat quidem et ipse à Thammathis injuriam, cum dolo malo usi ad ænigmatis solutionem erant, qui tamen in hujusmodi pacti conventis semper abesse debet, et tacitè spondetur removendus: et quidem quod ad hanc rem uxore quæ fidem et amorem conjugi debet, usi essent, idque gravibus minis interpositis, quæ omnia ad injuriam hujus gravitatem faciebant. Non existimo tamen ob hanc injuriam, quæ privata erat, et

à privatis, non autem auctoritate publicâ illata, potuisse Samsonem se ulcisci, ne Thammathæos quidem juvenes occidendo, nedum Ascalonias, aut Philisthæos cæteros, qui injuriam non intulerant, nisi priora illa, quæ diximus, accessissent.

QUORUM ABLATAS VESTES DEDIT IIS QUI PROBLEMA SOLVERANT. At nulla hic sindonum mentio. Respondeo posse et debere sub vestibus intelligi, neque enim semper singula minutè exprimit Scriptura. Addo etiam duas in Hebræo esse voces, cui unica in textu nostro respondet: unam eam, quæ superius etiam v. 12 et 15 posita est, nosterque interpres *tunicas* vertit; alteram, quæ generali nomine significare potest quidquid alteri surripitur et detrahitur, unde et eam plerique *casias* reddunt, et sub hæc voce posse sindones intelligi, quas ubi surripuerit nusquam explicatur. Verum mirum hic quomodo admissâ tam enormi et publicâ cæde vel Ascalonite Samsonem non sint persecuti, vel Thammatham alterum, nempe Philistinorum oppidum, spoliis onustus ausus fuerit redire, quò et rumor admissæ cædis jam antea pervenire poterat, vel dùm in eo moratur, et stolas sindonesque suas annumerat, pervenire poterat; si autem pervenit, quomodo non turbata, et in Samsonem armata omnia? Imò quomodo postea cap. seq. eodem redire ausus? sed hæc omnia ad Dei peculiarem providentiam et tutelam referenda sunt; qui vel Philisthæis pavorem incussit, ne persequi auderent, vel non permisit Samsonem cædis admissæ auctorem à Philisthæis cognosci.

IRATUSQUE EST NIMIS. Tum uxori, à quâ perfidè proditus fuerat, tum juvenibus illis, qui dolo malo eum circumvenerant, præsertim fortè, ut sit in præcæci juventute, quòd re jam vulgata eum sannis aliquibus exceperant.

VES. 20.—UXOR AUTEM EJUS ACCEPIT MARTIUM ENIM DE AMICIS EJUS ET PRONUBIS. Factum hoc ab uxore illâ, quòd se contempnam et relictam à Samsonè, et quasi repudiatam ob perfidiam admissam crederet, cum tamen non eam mentem Samsoni fuisse indicent ea quæ habentur initio cap. sequentis. Eosdem porrò textus noster hic amicos vocat et pronubos, quos sup. v. 11, appellavit sodales; hic enim alter maritus erat unus ex illis triginta sodalibus, qui Samsoni ad nuptialem hilaritatem addit erant socii; neque verò in Hebræo alia

est hic vox quàm v. 11, ita enim sententia habet in Hebræo: *Et fuit uxor Samson sodali ejus, qui ei socius*. Quod sequitur versio Septuaginta in codice Romano: *Et fuit uxor Samson uni amicorum ejus, cum quibus amicitiam contraxerat*. At quemadmodum noster interpres pronubos appellavit, ita versio Septuaginta in codice Regio et Basileensi eum qui alterum istud conjugium cum Samsonis conjugè contraxit *νυμφαγωγόν* appellat: *Et cohabitavit uxor Samsonis pronubo ipsius, qui erat amicus ejus*. Eundem Josephus *νυμφότολον* et Ambrosius *paranymphum* vocat. Sed hi omnes violentè nonnulli hæc vocibus abusi, nam neque paranymphus, neque pronubus, neque *νυμφαγωγός* aut *νυμφότολος*, si propriè voces sunantur, hic aliter maritus respectu prioris conjugii dici potuit; unicus enim erat in nuptiis, qui paranymphus vel *νυμφαγωγός* dicebatur; at hic nihil singulare tribuitur isti sodali, quòd non reliquis conveniret, cum in Hebræo vox sit pluralis numeri, et in nostro textu, *unum de amicis ejus et pronubis*. Deinde differunt paranymphus et *νυμφαγωγός*: nam paranymphus dicebatur, qui sponsum in deducendâ domum sponsi comitabatur, quòd tunc fiebat, ut docent Hesychius, Eustathius, Pollux, quando sponsus prioris nuptias non contraxerat; at si prioris nuptias contraxerat, moris erat, ut non ipse, sed alius domum deduceret, qui non *παράνυμφος*, sed *νυμφαγωγός* vel *νυμφότολος* dicebatur. Pronubum verò masculino genere, seu pro *παράνυμφος*, seu pro *νυμφαγωγός* apud Latinos non facile reperias, sed pronubam tantummodò feminino genere, eaque, teste Donato, dicebatur, quæ nubentem in mariti domum deducebat comitabatur: imò si Festo Pompeio fidem habemus, iis tantummodò nuptiis adhibebantur pronubæ, quæ viduæ erant: *Pronuba*, inquit, *adhibetur nuptiis quæ semel impserunt, ut matrimonia paupertatem auspicantes*. Porrò etsi pronubi, paranymphi, *νυμφαγωγοί* dicebantur, qui peculiare aliquod officium in illâ pompâ, quâ domum sponsa deducebatur, exercerent, hic tamen ad omnes transfertur, qui sponsum et sponsam in nuptiali pompâ comitatis sunt, non quâ in domum sponsi sponsa traducta fuit neque enim eam domum suam in Sarâ deduxit Samson), sed fortè quâ ad saceram et saceram deducta fuit.

CAPUT XV.

CHAPITRE XV.

1. Post aliquantulum autem temporis, cum dies triticeæ messis instarent, venit Samson invisere volens uxorem suam, et attulit ei hædum de capris. Cùmque cubiculum ejus solitò vellet intrare, prohibuit eum pater illius dicens:

2. Putavi quòd odisses eam, et ideò tradidi illam amico tuo. Sed habet sororem quæ junior et pulchrior illâ est; sit tibi pro eâ uxor.

3. Cui Samson respondit: Ab hæc die non erit culpa in me contra Philisthæos, faciam enim vobis mala.

4. Perrexitque, et cepit trecentas vulpes, caudasque earum junxit ad caudas, et faces ligavit in medio;

5. Quas igne succendens, dimisit ut hæc illucque discurrerent. Quæ statim perrexerunt in segetes Philistinorum. Quibus successit is, et comportavit jam fruges et adhuc stantes in stipulâ concrematae sunt, in tantum ut vineas quoque et oliveta flamma consumere et.

6. Dixeruntque Philisthæi: Quis fecit hanc rem? Quibus dictum est: Samson, gener Thammathæi, quia tulit uxorem ejus et alteri tradidit, hæc operatus est. Ascenderuntque Philisthæi; et combuserunt tam mulierem quàm patrem ejus.

7. Quibus ait Samson: Licet hæc feceritis, tamen adhuc ex vobis expetam ultionem, et tunc quiescam.

8. Percussitque eos ingenti plagâ, ita ut, stupentes, suram femori imponerent. Et descendens habitavit in speluncâ petræ Etam.

9. Igitur ascendentes Philisthæi in terram Juda castrametati sunt in loco qui postea vocatus est Lechi, id est, Maxilla, ubi eorum effusus est exercitus.

10. Dixeruntque ad eos de tribu Juda: Cur ascendistis adversum nos? Qui responderunt: Ut ligemus Samson veni-

5. 5. VIII.

1. Peu de temps après, lorsque les jours de la moisson des blés étaient proches, Samson voulant aller voir sa femme lui apporta un chevreau; et lorsqu'il voulait entrer en sa chambre, selon sa coutume, son beau-père l'en empêcha en disant:

2. J'ai cru que vous aviez de l'aversion pour votre femme: c'est pourquoi je l'ai donnée à un de vos amis. Mais elle a une sœur qui est plus jeune et plus belle qu'elle, et je vous la donnerai pour femme au lieu d'elle.

3. Samson lui répondit: Désormais les Philistins n'auront plus sujet de se plaindre de moi, si je leur rends le mal qu'ils m'ont fait en m'ôtant ma femme et en la donnant à un autre.

4. Après cela il alla prendre trois cents renards, qui sont très-communs dans la Palestine; il les lia deux à deux, l'un à l'autre par la queue, et y attacha des flambeaux;

5. Et, les ayant allumés, il chassa les renards afin qu'ils courussent de tous côtés. Les renards aussitôt allèrent courir au travers des blés des Philistins, et, y ayant mis le feu, les blés qui étaient déjà en gerbe et ceux qui étaient encore sur pied furent tous brûlés, et le feu même, se mettant dans les vignes et dans les plants d'oliviers, consuma tout.

6. Alors les Philistins dirent: Qui a fait ce désordre? On leur répondit: C'est Samson, gendre d'un homme de Thammatha, qui a fait tout ce mal, parce que son beau-père lui a ôté sa femme et l'a donnée à un autre. Et les Philistins, étant venus chez cet homme, brûlèrent la femme de Samson avec son père.

7. Alors Samson leur dit: Quoique vous ayez fait cela pour me donner satisfaction, je ne laisserai point néanmoins de me venger encore de vous; et après cela je demeurerai tranquille.

8. Il les battit ensuite, et en fit un si grand carnage que, mettant la jambe sur la cuisse, ils demeuraient tout interdits. Après cela Samson demeura dans la caverne du rocher d'Etam.

9. Cependant les Philistins résolurent de se venger de Samson et d'obliger les Juifs à le leur lier. Étant donc venus pour cela dans le pays de Juda, ils se campèrent au lieu qui depuis fut appelé la Mâchoire, où leur armée fut mise en fuite.

10. Ceux de la tribu de Juda leur dirent: Pourquoi êtes-vous venus contre nous? Les Philistins leur répondirent: Nous sommes venus pour lier Samson, afin de lui rendre le mal qu'il nous a fait.